

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

ОЛЕНА
ШАПОШНИКОВА

ІВАН
БАГРЯНИЙ

Харків
«Фоліо»
2019

Передмова

Життєвий шлях Івана Багряного можна назвати насправді героїчним — із юних років, коли проявилися його різнобічні обдарування й сформувалася життєва позиція, й до останнього подиху людини, котра жодного разу не зрадила своїх принципів. Біографія письменника є типовою для багатьох пасіонарних, бунтівливих представників тієї епохи, в яку він жив.

Життя митця, сповнене безлічі карколомних моментів, стало основою для гостросюжетних й — водночас — глибоко філософських творів. Український письменник із властивою йому віртуозною майстерністю на власному прикладі показав своєму народу і всьому світові, на що здатна і чого варта людина в екстремальних умовах самовідданого протистояння тоталітарному режиму.

Біографія Івана Багряного й сюжети його творів, постаті головних героїв значною мірою є пов'язаними між собою. Хоча жодним чином не можна ототожнювати особистість автора і художні образи його персонажів, але головні герої романів проходять тими самими звитяжними шляхами, котрі торував сам митець. Відтак для досягнення творчості письменника важливим є розуміння його життєвого шляху.

Також слід зазначити, що саме постать Івана Багряного, можливо, як нікого іншого з українських митців середини ХХ століття, має в собі надзвичайні потенції до консолідації україн-

ського суспільства — сходу й заходу нашої великої країни. Адже доля письменника пов'язана з багатьма різноманітними місцями України: народившись в Охтирці, подорожував Сумщиною, Полтавщиною, Поділлям, жив у Києві і Харкові, працював на шахтах Донбасу, мандрував Кримом, пройшов усю Україну зі сходу на захід — мешкав у Львові, на Волині, у Моршині, в Карпатах. Саме це дозволило Івану Багрянному чітко усвідомити, що український народ, незважаючи на політичну та етнічну приналежність, — це єдиний організм із безліччю взаємозв'язків, що і намагався показати письменник у своїх творах та до чого закликав у публіцистичних статтях.

Іван Багрянний — пасіонарій, патріот, митець світового масштабу

Іван Павлович Багрянний (справжнє прізвище — Лозов'ягін, що походить від зросійщеного ще за часів Російської імперії козацького прізвища Лозов'яга) народився 2 жовтня (19 вересня за старим стилем) 1906 року в місті Охтирка Харківської губернії (нині — Сумська область) у родині Павла Петровича Лозов'ягіна (1878—1936) та Євдокії Іванівни Кривуші (1880—1939), яка походила із заможного селянського роду села Куземин, що на Зіньківщині Полтавської губернії (поблизу Охтирки). Саме цю дату зазначено у метричній книзі Охтирського Покровського монастиря. На час народження Івана Лозов'ягіна в Охтирці мешкало 25 800 душ населення. Це досить велике місто на той час! Батько майбутнього письменника був шанованим в Охтирці мулярем і каменярем, а мати — художницею й майстринею, яка створювала килими за власними ескізами й малюнками. По-вуличному Лозов'ягіних ще звали Петрушки.

Маленький Іван ріс у родині разом із братом — Федором Павловичем (1905—1990), а також із сестрами Неонілою (1910—1963) та Єлизаветою (1924—1996). Для Єлизавети дорослий вже брат Іван став опорою в житті після передчасної смерті батька. Єлизавета Павлівна згадувала:

«Батька нашого, Павла Петровича, не стало ще раніше, у тридцять шостому. Він працював мулярем на трубному заводі, був авторитетний. Усім заводом батька і ховали на Хрещен-

ня — саме воду святили. Це мені врізалось у пам'ять. А помер він при загадкових обставинах. Підхопив легку простуду, і лікарка-окуліст (чомусь окуліст) дала порошок, після якого батько відчув біль та спазми всередині. Швидко й помер, ніби згорів. Казали, отруївся. Але ніхто нічого не розслідував, та й не пам'ятаю, щоб ми кудись поскаржились — жили й без того в розпачі. Ваня вже був осуджений, отже, «ворог народу»... Старший майже на двадцять років, чуйний, уважний, він був мені за батька: чи купить щось, чи хтось йому щось дасть, пригостить, Ваня все — мені! Він і маму жалів, піклувався про неї дуже. Федір із жінкою жив окремо, в другій половині з трьох кімнат, а решту — дві — займали ми: мама, Ваня і я».

Федір Павлович Лозов'ягін, за спогадами охтирчан, був відомим в окрузі мисливцем та рибалкою. Він долучав до улюбленої справи й свого молодшого брата Івана — майбутнього славетного письменника. Інакше яким би чином з'явилися яскраві й детальні описи полювання в романах «Тигролови» й «Сад Гетсиманський»?

Перші роки дитинства Іван жив на Полтавщині, у селі Куземині, у Кривушів. Там він милувався неповторною українською природою і до щему в душі полюбив чорноземлю. Неподалік Куземина збереглись залишки стародавнього валу — Більсько-городища, що є історичною пам'яткою скіфських часів.

Після «сільського дитинства» хлопець опинився в Охтирці. Цей переїзд зайняв небагато часу: від Куземина до Охтирки відстань — 30—40 кілометрів. Охтирка має славу козацького міста: у 1655—1658 роках вона була центром Охтирського слобідського полку, пізніше переведеного в гусарський. За кількістю населення (5000 осіб) це був третій козацький слобідський полк — після Сумського і Харківського.

Спостерігаючи за роботою батька, вправного муляра, маленький Іван навчився шанувати працю робітників, яка змінювала

краєвиди міст і сіл, поліпшувала життя людей. Вже дорослим він проспівав оду роботящим, мозолястим рукам — щиро, не в межах кон'юнктурних вправлянь. В одній зі своїх поетичних збірок — «В поті чола» І. Багрянний напише шанобливу й щиросердну присвяту Батькові:

«Ветеранові цегли й вапна — людині, що не прочитала навіть свого паспорта зроду — цю книгу з любов'ю присвячує син».

Знаходимо такі спогади охтирчан (зафіксовані вже на початку ХХІ століття) про родину Лозов'ягіних:

«То великі трударі, здавна майже всі чоловіки в цій сім'ї були мулярами, і досі в окрузі і по багатьох селах будинки, побудовані ними, нагадують себе... кляли печі... І всі Лозов'ягіни — майстри, це, мабуть, гени їх дідів, батьків».

Справу з кельмою та цеглою мали всі дядьки з батькового боку — Ілько, Петро, Ігор та Михайло.

А піч у родинному гнізді Лозов'ягіних — будинку по вулиці Грабовського, 61 (колишня Нижньо-Котелевська), що в Охтирці, робив власними руками сам майбутній письменник. Він також брав участь у ремонті рідного будинку (разом із батьком і братом Федором) — обкладанні цеглою дерев'яного, але вже перекритого на той час бляхою помешкання у 1928 році. Усе було зроблено не лише надійно, дбайливо, але й з відповідним естетичним смаком. Навіть у ХХІ столітті цей будинок відрізняється красою й доладністю серед інших, похилених під ношею літ.

Сестра Івана Лозов'ягіна Єлизавета Павлівна згадувала:

«Іван дарма що вчений, а роботи з цеглою не цурався. На що гляне, те й робе. Усе у нього получалось. Узагалі-то Іван був схожий на матір, Євдокію Кривушівну. Але з цеглою вправлявся не згірше за батька».

Та стара батьківська хата з бляшаним дахом стала дух і тіло малого Івана — майбутнього митця, котрий ніби знав, що слід готуватися до майбутніх випробувань:

ЗМІСТ

Передмова	3
Іван Багряний — пасіонарій, патріот, митець світового масштабу	5
Памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?»	62
Деякі особливості художнього світу романів Івана Багряного	66
Роман «Тигролови»	86
Роман «Маруся Богуславка»	93
Роман «Сад Гетсиманський»	102
Роман «Людина біжить над прірвою»	107
Післямова	112